

פרק 58 ❓ פוסט אימפריום (6): בראשית

<https://greatgame.blog/wp-content/uploads/2020/06/ep-58-genesis.mp3>

כרטיסים להרצאה קיסר אדום ❓ [קישור](#).

מנוי לפל"ג ❓ [קישור](#).

להורדת הפרק ❓ [קישור](#).

להאזנה ב-itunes: [קישור](#).

להאזנה ב-spotify: [קישור](#).

וגם ב-youtube: [קישור](#).

ערך את הפרק והלחין את המוסיקה ❓ [גיא שילה](#).

הרצאות "המשחק הגדול" אצלכם ❓ [קישור](#).

הכרנו את השחקנים. הכנו את הבמה. אחרי שסקרנו את הדינמיקה האלימה של העולם הרב-קוטבי, את כישלון מאזן הכוח באירופה ואת העלייה של האיום האדום במזרח, אנחנו יכולים סוף-סוף לפתוח את הסיפור של הפוסט-אימפריום בתחילתו: למה ואיך קיבלה על עצמה ארה"ב את הנהגת העולם החופשי? הכול בפרק היום. בוא נתחיל.

פתחנו את הסדרה "פוסט-אימפריום" בשאלה יחסית פשוטה: למה העולם שלנו חווה גלובליזציה חסרת תקדים היסטורי? טענתי שהסיבה נעוצה במנהיגות האמריקנית של העולם. האמריקנים שינו את הדינמיקה הגיאו-פוליטית של העולם ע"י האימפריום שלהם, דבר שבאופן טבעי מוליך לשאלה: מה יקרה לגלובליזציה כשהאימפריום יסתיים? בשאלה הזו נעסוק בהמשך הסדרה. אולם לפני שנוכל לדבר על הפוסט-אימפריום אנחנו חייבים לדבר על האימפריום: למה בדיוק אני מתכוון כשאני אומר אימפריום? מה היו המאפיינים שלו? מתי הוא התחיל ולאילו מטרה?

חשוב לי כאן לחזור ולהבהיר שבזמן שאנו עוסקים בהיסטוריה, הניתוח כאן אינו היסטורי בשום צורה. אין כאן סקירה היסטורית, אלא סקירה **גיאופוליטית**. אני לא מנסה לתאר לכם את המהלך הכרונולוגי של האירועים, או לעמוד על מהלך הדברים כפי שהם התרחשו בפועל. זה לא אומר שאני חלילה מזלזל בסקירה ההיסטורית או בניתוח ההיסטורי ❓ אך זה לא עניינו של "המשחק הגדול". אנחנו מחפשים להבין מה בדיוק האמריקנים עשו במלחמה הקרה ששינה את הדינמיקה הגיאופוליטית של העולם. בשביל זה היינו חייבים להסתכל מה הייתה הדינמיקה

לפניהם והיום נראה מה הייתה הדינמיקה תחת הנהגתם. המיקוד שלנו הוא גיאופוליטי ולכן וודאי שהיבטים מסוימים נשמטים מהניתוח [2] כי מלכתחילה אנו מסתכלים מנקודת מבט ספציפית ולא מחפשים סקירה כוללת.

בפרק היום נבחין בין שני שלבי התפתחות של הסדר האמריקני: הראשון, נקרא לו השלב הליברלי, הוא זה שהתפתח תחת הנהגתו של רוזוולט במטרה להגשים את האידיאלים הליברלים של סדר עולמי מבוסס חוקים ועקרונות. במסגרת השלב הזה גובשו לראשונה האו"ם, הבנק העולמי וקרן המטבע הבינלאומית, קודם הרעיון של ביטחון משותף והונח המבנה של הכלכלה הגלובאלית של אחרי המלחמה. השלב השני, נקרא לו שלב האימפריוס, התחיל מעט אחרי סיום מלחמת העולם השנייה ובא בתגובה לאיום הסובייטי. בשלב זה ארה"ב הרחיבה והעמיקה את הסדר הליברלי בשביל לממש את אסטרטגית הבלימה שלה מול הסובייטים [2] ובדרך שינתה לחלוטין את הדינמיקה של הזירה הבינלאומית, שינוי שבטעות אנחנו חושבים עליו כ"סדר הטבעי של הדברים". עם ההבנה של שני השלבים האלו יחד נוכל להבין מהו בדיוק האימפריוס אמריקנוס, וממנה נוכל להבין איך הוא הגיע ואיך הפוסט-אימפריוס יעצב את עולמנו.

אז יש לנו הרבה דברים לדבר עליהם היום ואנחנו נתחיל מיד אחרי ההודעה הבאה.

עם העולם במצב מתקדם של אנרכיה אתם צריכים מקור מידע שלא רק מדווח [2] אלא גם מנתח. מקום שעונה לכם לא רק על מי, מתי ואיפה, אלא גם למה ולאן. מול עימותים בהימליה, התחממות בגבול קוריאה, מהומות בארה"ב ואנרכיה במזרח התיכון אתם צריכים מקור מידע שייתן לכם לראות את התמונה הגדולה [2] בקיצור, אתם צריכים את פל"ג. בואו והצטרפו למועדון המנויים של "המשחק הגדול" ותתחילו להבין את הכוחות והאינטרסים שמעצבים את עולמנו. בואו ליהנות מניתוחים שבועיים, קבוצת פייסבוק סגורה לחברים בלבד, אירועי לייב ועוד! אז למה אתם מחכים? קישור ליצירת מנוי בהערות הפרק.

איחוד כוחות

לפרנקלין דלאנו רוזוולט היה חזון [2] להקים עולם חדש מתוך חורבות מלחמת העולם השנייה, עולם של סדר וחוק, במקום העולם הרב-קוטבי הישן של כוח ואנרכיה. רוזוולט כמובן לא היה הנשיא הראשון שרצה לשנות את הסדר העולמי לסדר ליברלי: וודרו ווילסון, נשיא ארה"ב בין 1913 ל-1921, הכניס את ארה"ב למלחמת העולם הראשונה במטרה להילחם בגרמניה ולהביא לסדר עולמי חדש שיהיה מבוסס על חוק, התנגדות לאלימות וביטחון משותף. כולנו יודעים שהחזון של ווילסון נכשל, שחבר הלאומים שעזר להקים לא הצליח לשמור על ביטחון העולם ושהסדר הליברלי פורק ע"י גרמניה הנאצית, יפן הקיסרית ואיטליה הפאשיסטית.

הסדר של רוזוולט לעומת זאת מחזיק עד היום: האו"ם עדיין מתפקד, הבנק העולמי וקרן המטבע הבינלאומית עדיין חשובים לייצוב הכלכלה העולמית ומלחמת עולם שלישית (עדיין) לא נפתחה. אגב, העובדה שמהו עדיין עומד לא מעידה שהוא ימשיך לעמוד [2] אבל ברור שבכל מקרה שלא יהיה, הסדר של רוזוולט הצליח להחזיק יותר זמן מזה של ווילסון. השאלה המתבקשת היא:

יש מספר הבדלים חשובים בין ווילסון לרוזוולט, אך מפני שהניתוח שלנו הוא גיאופוליטי, אנחנו חייבים להסתכל מעבר לאנשים למצב בזירה הבינלאומית עצמה: למה הסדר הליברלי של רוזוולט החזיק והסדר של ווילסון התפורר ונעלם? התשובה כפי שהבהרתי בפרק הקודם נעוצה בנסיבות הגיאופוליטיות השונות של ארה"ב בסוף כל אחת ממלחמות העולם. בסוף מלחמת העולם הראשונה לא הייתה לארה"ב סיבה להמשיך ולהיות מעורבת בעולם. גרמניה הובסה ואוסטרו-הונגריה והאימפריה העות'מאנית פורקו. ווילסון רצה שארה"ב תמשיך ותהיה מעורבת בעולם, שתעזור להגן על הביטחון המשותף של כל מדינות העולם ותמנע מלחמה נוספת. אולם לארה"ב לא הייתה שום סיבה לעשות זאת [1] בסוף מלחמת העולם הראשונה לא היה שום איום באירו-אסיה שיצדיק את המשך המעורבות האמריקנית בה. אז ארה"ב נסוגה, חוזרת לעמדתה הבדלנית.

בסוף מלחמת העולם השנייה המצב היה שונה: בריה"מ עמדה בשער של מערב אירופה, של המזרח התיכון ושל מזרח אסיה. היה איום גיאופוליטי ברור על אירו-אסיה, איום שהיה עלול להפוך לאיום ישיר על צפון אמריקה. לארה"ב בסוף מלחמת העולם השנייה הייתה סיבה להישאר מעורבת בעולם משום שהיה מולה איום אסטרטגי ברור.

זו אבל תהיה טעות מצדי לטעון שהסיבה היחידה שארה"ב המשיכה להיות מעורבת בעולם אחרי מלחמת העולם השנייה הייתה בגלל האיום הגיאופוליטי של בריה"מ. בזמן שהצד הזה של האיום השאיר את ארה"ב מעורבת במשך 45 במאבק ממושך מול הסובייטים, לא הצד הזה הביא אותה לקבל על עצמה את האימפריום. אפשר אף לטעון שאם היה באיום הזה זה רק צד גיאופוליטי, אפשר וארה"ב הייתה שוב מתכנסת בעצמה. לא, מה שהביא את האמריקנים לצאת במאבק הארוך שלהם נגד הסובייטים, לקחת על עצמם את האימפריום, היה שהם ראו במאבק עם הסובייטים מאבק מוסרי, אידיאולוגי. תפיסה כזו היא שהניעה את ארה"ב לצאת למאבק בהיקף ובעוצמה שאף מדינה לא עשתה לפניה.

בשביל להבין את החשיבות של הצד המוסרי והאידיאולוגי אנחנו חייבים לחזור ולעמוד על מבנה הכוח של ארה"ב: מי הם השחקנים שמעצבים את מדיניות החוץ האמריקנית? יש לנו שניים: הנשיא שקובע את התוכן החיובי של מדיניות החוץ, את יעדי המדיניות ואת הצעדים הממשיים להשגתם; הקונגרס שמאשר שימוש בכוח צבאי או מכריז מלחמה רשמית; בקונגרס בית הנבחרים אחראי לתקציב; והסנאט אחראי לאשר הסכמים ואמנות שחתם עליהם הנשיא.

הזכרתי כבר שלשני השחקנים, הנשיא והקונגרס, יש מערך תמריצים שונה בנוגע למדיניות חוץ. ככל שחשיבותה של הזירה הבינלאומית גדלה, כן גדל כוחה של הנשיאות. משום שלנשיא יש חופש גדול יותר במדיניות החוץ, הגדלת חשיבותה של הזירה הבינלאומית באופן טבעי מגדיל את כוחה של הנשיאות [1]. הקונגרס לעומתו מתעניין יותר במדיניות פנים וכפוף באופן ישיר לאינטרסים של קבוצות שונות באוכלוסייה האמריקנית. לקונגרס יש יותר כוח בזירה הפנימית

של ארה"ב וחבריו נבחרים לא ע"י כל האומה אלא ע"י חלקים ממנה: נציג ממיזורי או קליפורניה נבחר בשביל לקדם את האינטרסים הספציפיים של קבוצות במדינות האלו. מעטות הפעמים שהאינטרסים של קבוצות פנימיות מכתובים מדיניות חוץ מסויימת.

באופן טבעי לכן יש מתח בין הנשיאות לקונגרס, מתח שאם לא נפתר יכול להגביל ולסכל את מאמציו של הנשיא במדיניות החוץ[2]. בוא ונסתכל לדוגמה על ווילסון [2] ב-1919 הסנאט הרפובליקני דחה את הסכם וורסאי שווילסון, הדמוקרט, חתם עליו, וחיסל את החלום של ווילסון לסדר עולמי חדש. דוגמה אחרת היא ניקסון, נשיא רפובליקני, שנאלץ להיאבק בתחילת שנות ה-70' מול קונגרס דמוקרטי שביקש לקצץ בהוצאות הביטחון של ארה"ב ולהגביל את כוחו של הנשיא[3]. ללא פתרון למתח בין הנשיאות לקונגרס, מדיניות החוץ האמריקנית הופכת מוגבלת ומשותקת.

אחד המאפיינים החשובים של האימפריוס הוא המטרה המשותפת לנשיא ולקונגרס, מטרה שמחברת את שתי רשויות השלטון האמריקניות ומביאה אותן להשקיע מאמץ משותף לשם הגשמתה. מטרה כזו בהכרח היא מטרה מוסרית, מטרה שיכולה לשבות את דמיונו של העם האמריקני ודרכו את הקונגרס האמריקני. רק עם מטרה כזו המתח בין שתי הרשויות נפתר והן שתיהן מתגייסות להגשמתו. אם לא הייתה המטרה המוסרית של ניצחון על הסובייטים, סביר שהסדר הליברלי של רוזוולט היה מתפורר ונעלם. זה מה שקורה היום, כשאין עוד לארה"ב מטרה מוסרית ברורה.

אולם מה בדיוק היה הסדר הליברלי שרוזוולט רצה להקים אחרי המלחמה? ואיך הוא הפך מסדר ליברלי ווילסוני לאימפריוס אמריקנוס?

הסדר הליברלי

רוזוולט רצה להשיג סדר עולמי בו ארבעת המעצמות [2] ארה"ב, בריה"מ, בריטניה וסין [2] מגנות ביחד על מערכת יחסים בינלאומיים שמבוססת על חוק, סחר חופשי והזכות להגדרה עצמית. הצהרה ראשונה בדבר הסדר העתידי הזה הייתה ההצהרה האטלנטית שפורסמה יחד עם בריטניה ב-12 באוגוסט 1941, כמעט חצי שנה לפני כניסתה הרשמית של ארה"ב למלחמת העולם השנייה. בין שאר הדברים ההצהרה הכריזה כי[4]:

- ארה"ב ובריטניה יכבדו את זכותם של כל העמים לגבש את הממשלה שתחתה הם יחיו, ולהחזיר את הזכויות הריבוניות והממשל העצמי לאלו שאיבדו אותן.
- הן יפעלו לאפשר לכל המדינות, קטנות כגדולות, גישה בתנאים שווים למסחר ולחומרי הגלם של העולם הנחוצים לשגשוגם הכלכלי.
- יביאו לשיתוף פעולה מלא בין כל המדינות במישור הכלכלי במטרה להבטיח לכולן תנאי עבודה משופרים, התקדמות כלכלית וביטחון סוציאלי.
- יבססו שלום שיאפשר לכל המדינות לחיות בביטחון בגבולותיהן.

החזון של ההצהרה האטלנטית דומה לחזון 14 הנקודות של ווילסון[5], עם הקריאה לשלום וביטחון, תנועה חופשית בימים, שיתוף פעולה כלכלי והגדרה עצמית. רוזוולט ראה בעיני רוחו זירה בינלאומית שמבוססת על סדר וחוק, במקום מאזן הכוח האירופי. בסדר כזה מדינות ישיגו את הצרכים שלהן לא בכוח הנשק, כי אם בכוח הצדק [7] ע"י כיבוד חוקים ואמנות. אלה שינסו לאיים על הסדר הבינלאומי יזכו לתגובה חריפה, אפילו צבאית, מ"ארבעת השוטרים".

אולם כדי לבסס סדר בינלאומי לא די בהצהרות ובשביל לבסס את הסדר הבינלאומי הליברלי נחוץ גוף בינלאומי שישמש כפורום לאומות השונות לשיתוף פעולה וכבורר העליון ביניהן. חבר הלאומים היה ניסיון ראשון לגוף כזה, אך הוא לא החזיק במנגנונים שיאפשרו לו לאכוף את החלטותיו. רוזוולט ביקש לגבש גוף חלופי ומתקדם יותר [7] האומות המאוחדות. במקום שיהיה רק במה לדיונים, רוזוולט שם במרכז האו"ם את מועצת הביטחון [7] שתשמש כפורום בו המעצמות הגדולות יתאמו ויאכפו את החלטות האו"ם.

עוד במהלך מלחמת העולם השנייה רוזוולט קידם את גיבושו של האו"ם עם הכרזת מוסקבה של 1943[6], שיחות וושינגטון לארגון שלום וביטחון בינלאומי ב-1944[7] והחלטות וועידת ילטה. בצעדים האלו רוזוולט גיבש את מבנה האו"ם בשיתוף המעצמות האחרות והשיג את תמיכתו של הקונגרס לארגון החדש. כך הוא הבטיח שהסנאט לא ידחה את החברות של ארה"ב באו"ם עם הקמתו.

בנוסף לגיבושו של גוף פוליטי בינלאומי, רוזוולט פעל ליצירתו של סדר כלכלי חדש שימנע או לכל הפחות ימתן משברים כלכלים ויעודד סחר חופשי ושיתוף פעולה בינלאומי. ההצהרה האטלנטית הייתה צעד ראשון בכיוון: ההכרזה שכל מדינה תקבל גישה לסחר הבינלאומי ושכל המדינות ישתפו ביחד פעולה במישור הכלכלי לשגשוג של כולן משמעותה הקמתו של סדר כלכלי חדש, סדר בו מדינות ישתפו פעולה זו עם זו לשגשוג של כולן.

כזכור לנו מהפרק "[העולם הרב קוטבי](#)", עד סוף מלחמת העולם השנייה סחר בינלאומי היה כפוף לתחרות לכוח בין המדינות. מדינות נהגו זו בזו בגישה מרקנטליסטית שראתה בסחר הבינלאומי משחק סכום אפס, בו הרווח של מדינה אחת בהכרח בא על חשבון כל האחרות. ראינו אבל שהגישה הזו יושמה רק **בין מדינות** [7] בתוכן המעצמות האימפריאליות עודדו מסחר ע"י הורדה או איחוד מכסים. כמובן שהיו חריגות: למשך חצי מאה, מאמצע המאה ה-19, בריטניה ניסתה לנקוט בגישה של סחר חופשי ליברלי, מסרבת להטיל מכסים גם על אלו שהטילו מכסים עליה. בריטניה קיוותה שהמופת שלה יעודד מדינות אחרות ללכת בדרכה, אך במקום זאת כל שהיא קיבלה הוא שמדינות ייצאו אליה יותר בעוד הן שומרות על מכסים גבוהים על תוצרת מבריטניה. רוזוולט רצה לשנות את כל זה משום שהאמין ששגשוג כלכלי וסחר חופשי יצליחו למנוע מלחמה גדולה נוספת[8]. ללא פתרון לבעיות הכלכליות של העולם לא יהיה פתרון קבוע לבעיות הפוליטיות שלו.

הצעד החשוב ביותר שרוזוולט עשה בכיוון הזה היה וועידת ברטון-וודס (Bretton Woods)

שהתקיימה ביולי 1944. בוועידה התכנסו נציגים מ-44 מדינות כולל בריה"מ בשביל לעצב את הסדר הכלכלי הבינלאומי. לצערי דווקא בקרב אנשים שמתעניינים בגיאופוליטיקה יש חוסר הבנה מה בדיוק הייתה וועידת ברטון-וודס ומה הוחלט בה, חוסר הבנה שנובעת מאחד הדוברים היותר פופולאריים על גיאופוליטיקה בימינו: פיטר זייאן (Zeihan). זייאן הוא גיאואסטרטג, אנליסט בכיר לשעבר ב-Stratfor ודובר פופולארי. התיאוריה שזייאן מקדם היא שהסדר האמריקני הגיע לסופו, ובעוד ארה"ב תמשיך ותתחזק, שאר המעצמות העולמיות יחלשו ובמקרה הטוב יתפוררו. בספרים שלו זייאן מצייר עתיד אפוקליפטי כמעט, בו אפריקה גוועת משום היעדר משאבים, מזרח אירופה נחרבת בפלישה רוסית, המפרץ הפרסי בוער ובמזרח אסיה מתנהלת מלחמת עולם בין יפן וסין.

הספר הראשון של זייאן בו הוא מציג את הניתוח שלו לעתיד הוא "המעצמה המקרית" [9], בו הוא גם מציג את מה שהוא קורא לו "מערכת ברטון-וודס". לפי זייאן בברטון-וודס האמריקנים הציעו למערב אירופה ויפן שוחד אסטרטגי במטרה להביא אותן למחנה האמריקני מול הסובייטים. לפי זייאן בברטון וודס האמריקנים הציעו למדינות השונות: א' גישה לשוק האמריקני, שהיה השוק המתפקד היחיד בסוף המלחמה, ב' הגנה על נתיבי השיט שלהן ו-ג' הגנה עליהן עצמן מפני תוקפנות סובייטית [10].

יש רק בעיה אחת עם התיאור של זייאן: הוא לא קשור בשום צורה למה שקרה בה בפועל. ראשית, אם ברטון-וודס נועדה להיות שוחד אסטרטגי, התזמון שלה תמוה: ב-1944 הסובייטים נתפסו כשותפים לארה"ב וחלק מהסדר הבינלאומי החדש. נציגים סובייטים השתתפו בוועידה. האם האמריקנים קיוו לשחד את הסובייטים שיפעלו נגד עצמם? או שהם גיבשו את המחנה נגד הסובייטים שנתיים לפני שאסטרטגית הבלימה בכלל התהוותה?

שנית, וועדת ברטון-וודס עסקה בשלושה נושאים מרכזיים: עידוד סחר בינלאומי ע"י ייצוב שערי החליפין בין כלכלות [11], הקמתו של בנק בינלאומי לשיקום ופיתוח של הכלכלות שנהרסו במלחמה והקמתה של קרן מטבע בינלאומית שתעזור לייצוב מוניטרי של כלכלות במשבר [12]. הוועדה לא עסקה בהגנה על אוניות או במטריה האסטרטגית של ארה"ב. הנושאים האלו יבואו רק מאוחר, בשלב האימפריום של הסדר הבינלאומי. כשוועידת ברטון-וודס התכנסה המטרה של ארה"ב הייתה לגבש סדר ליברלי בו שיתוף פעולה בינלאומי ימנע משברים מוניטריים במדינות השונות ויאפשר סחר חופשי ע"י הגבלת תנועתו של הון ספקולטיבי. לכן הוקם הבנק העולמי בשביל לתת הלוואות ארוכות טווח למדינות, קרן המטבע הבינלאומית לייצוב קצר טווח של המצב המוניטרי והצמדה של המטבעות המרכזיים בעולם לדולר, שהוצמד בתורו לזהב שבידי ארה"ב. ביחד צעדים אלו ביססו יציבות למערכת הפיננסית הבינלאומית והפכו את הדולר למטבע הגלובאלי. הם לא הקימו את מערכת הבריתות האמריקנית.

רוזוולט רצה לשנות את הדינמיקה של הסדר הבינלאומי ע"י שינוי מבני שלה ואני לא מזלזל לרגע במאמץ או בחשיבותו. אך ללא השלב השני, שלב האימפריום, המערכת הליברלית של

רוזוולט הייתה דועכת ומתה. למה? גיאופוליטיקה: ארה"ב לא צריכה את אירו-אסיה בשביל ההישרדות שלה. היא רק צריכה שאירו-אסיה תישאר בצד שלה של הפלנטה. בהנחה וסטלין היה ממתין בשקט בצד, איזו סיבה הייתה לארה"ב להשאיר את כוחותיה באירופה או מזרח אסיה? להגיד שהיא הייתה משאירה אותם שם כי "כולם ידעו שהסובייטים רוצים להתפשט" היא אמירה חסרת בסיס [?] הרי כולם ידעו שהיטלר רוצה לכבוש את אירופה [?] זה הביא לפעולה צבאית כלשהי נגדו לפני הפלישה לפולין? קולות בדלנים בארה"ב היו טוענים שהסובייטים אינם איום כרגע ולכן אין סיבה להחזיק עוד כוחות. קולות פייסנים היו טוענים (ובעצם הם טענו) שצריך לנהל דיאלוג עם בריה"מ, לא מלחמה. הנשיא הדמוקרטי טרומן היה נאלץ להתמודד עם קונגרס רפובליקני שהיה משלים עם חברות ארה"ב באו"ם אך מנער מעצמו את המחויבות לסדר הבינלאומי.

הסדר העולמי של רוזוולט רכב על המאמץ המלחמתי של ארה"ב [?] כשהוא היה מסתיים, הדינמיקה הפוליטית בארה"ב הייתה דוחפת אותה חזרה לעמדה יותר בדלנית, אולי עוזרת בצורה מוגבלת לבריטניה ואולי עומדת אדישה לגורלה של אירו-אסיה. היה צריך משהו שישנה את הדינמיקה הפוליטית בארה"ב ויבטיח שהיא תבחר להמשיך בתפקיד שלה כמגנה של הסדר הליברלי [?] והדבר הזה היה [האיום האדום](#).

שלב האימפריום

האיום האדום הסובייטי, שעסקתי בו בפרק הקודם, הניע את ארה"ב לקבל על עצמה את תפקיד המנהיגה והמגנה של הסדר הליברלי. לאיום הזה, בזמן שהיה לו צד גיאופוליטי, היה גם צד מוסרי כשנתפס בארה"ב כמאבק בין טוב ורע, בין מחנה החירות ומחנה הרודנות. עם הצד הזה טרומן, המחליף של רוזוולט ומי שהנהיג את ארה"ב בשנים הראשונות של המלחמה הקרה (סוף שנות ה-40), הצליח להביא את הקונגרס הרפובליקני לתמוך בכסף במאבק בקומוניזם העולמי. עם האיום האדום ועם הרעיון של מאבק מוסרי הגיע שלב האימפריום של הסדר האמריקני, שלב שבא על בסיס הסדר הליברלי של רוזוולט והעמיק אותו.

בשביל להבין טוב יותר את הדינמיקה אנחנו חייבים לסדר לעצמנו את הכרונולוגיה. רוזוולט נפטר ב-12 באפריל 1945, פחות מחודש לפני כניעת גרמניה הנאצית ב-8 במאי 1945. את מקומו של רוזוולט תפס סגן הנשיא הארי טרומן, שניסה בתחילה להמשיך במדיניות הידידותית של רוזוולט כלפי בריה"מ, מעוניין להגיע עם סטלין להסדר בנוגע לאירופה ובמיוחד בנוגע לעתידה של מזרח אירופה שנתפסה בידי הסובייטים [13]. אולם סטלין במקום להסכים לבחירות חופשיות במזרח אירופה החל לבסס את שליטת מוסקבה בו. בווינגטון עלתה השאלה כיצד יש לענות לאגרסיביות במזרח אירופה: האם יש להתעמת מולה, או שמא לחפש דרך חדשה למשא ומתן? מי שעזר ליישב את הדיון ולהתוות את המדיניות של ארה"ב כלפי בריה"מ היה ג'ורג' קנן (Kenan), דיפלומט אמריקני במוסקבה, שב-1946 שלח את "המברק הארוך" וצייר למקבלי ההחלטות בווינגטון תמונה פסימית מאוד: התוקפנות הסובייטית מובנת במערכת השלטון של בריה"מ ואינה קשורה למה תעשה או לא תעשה ארה"ב. ההתלבטות היחידה של ארה"ב היא

האם להתעמת עם התוקפנות הסובייטית או לתת לה להתפשט.

איך קנן הגיע למסקנה הזו? קנן זיהה שהמשטר הבולשביקי ירש את חוסר הביטחון הנוירוטי של הצארים. כפי שהצארים חששו שמגע עם העולם החיצון ימוטט את השלטון החלש שלהם ולכן שאפו תמיד לחזק את עצמם ע"י הגדלת שליטתם בחברה והגדלת כוחם הצבאי, כן הבולשביקים חששו מן העולם החיצוני. הם אינם מעוניינים לבוא אתו בשלום, משום ששלום עלול לערער את המבנה החברתי הפנימי שלהם. הם גם אינם יכולים לבוא בשלום אתו משום שהם צריכים את המתח המלחמתי בשביל להצדיק את שליטתם. אחרי שהקרמלין הרג את כל הקפיטליסטים **בתוך** רוסיה, הוא היה צריך את הקפיטליסטים **מחוץ** לרוסיה כדי להמשיך ולהצדיק את שלטונו הדיקטטורי. השלמה עם הקפיטליסטים בחוץ משמעותה הסתלקות המנגנון הדיקטטורי [14]. הסתלקות המנגנון הדיקטטורי תהיה סופה של המפלגה (מה שבאמת קרה). מכאן שהתוקפנות הסובייטית מובנת בתוך המערכת הסובייטית. ללא שינוי במערכת, לא יהיה שינוי בתוקפנות. לכן ארה"ב לא צריכה לחפש להתפייס עם הקומוניסטים כי אם להוכיח להם שהתוקפנות שלהם היא חסרת תועלת. קנן הציע אסטרטגיה של בלימה, בה ארה"ב תחסום כל תוקפנות סובייטית וניסיון התפשטות, מפעילה לחץ קבוע על בריה"מ שישכנע אותה לשנות את דרכה.

הניתוח הפוליטי של קנן עשה יותר מרק להסביר את הדינמיקה הפנימית של בריה"מ [2] הוא אפשר להנהגה האמריקנית לצייר את האיום האדום כאיום **מוסרי**. שימו לב לניתוח: התוקפנות אינה תופעה נלוות למערכת הקומוניסטית, אלא חלק ממהותה. המערכת הקומוניסטית היא תוקפנית. המערכת הקומוניסטית היא רעה. המאבק בין ארה"ב לבריה"מ היה לא רק מאבק גיאופוליטי [2] שלא היה תופס את עניינו של הקונגרס הרפובליקני [2] אלא גם מאבק **מוסרי**. זו הייתה אחריותה המוסרית וההיסטורית של ארה"ב לדאוג שכוחות הטוב ינצחו במלחמה הזו.

שלב האימפריום נולד עם ההבנה האמריקנית שהמאבק מול בריה"מ הוא מאבק מוסרי. הביטוי הראשון לאימפריום האמריקני היה נאאמו של טרומן בפני כינוס מיוחד של הקונגרס במרץ 1947. בנאום טרומן ביקש מהקונגרס [2] שהיה בשליטת המפלגה הרפובליקנית [2] לאשר סיוע כלכלי בסך 400 מיליון דולר ליוון וטורקיה. באותו זמן יוון הייתה בעיצומה של מלחמת אזרחים בה היו מעורבים כוחות קומוניסטים בגיבוי של מוסקבה וטורקיה הייתה נתונה תחת לחץ סובייטי לאפשר הקמת בסיסי צבאי סובייטים בה. טרומן הסביר בנאום שלו לקונגרס את החשיבות הגיאופוליטית של שתי המדינות, אך הדגיש לא את הגיאופוליטיקה כי אם את המאבק המוסרי שעל ארה"ב לקחת בו חלק [15]:

"כיום כמעט כל מדינה צריכה לבחור בין דרכי חיים חלופיות. לרוב הבחירה הזו אינה חופשית. דרך חיים אחת מבוססת על רצון הרוב, ומתאפיינת במוסדות חופשיים, ממשלה ייצוגית, בחירות חופשיות, הבטחה של חירות הפרט, חופש הביטוי והדת והחופש מדיכוי פוליטי.

דרך חיים שנייה מבוססת על רצונו של המיעוט הנכפה על הרוב. היא מתבססת על טרור ודיכוי, על שליטה בעיתונות וברדיו; בחירות שנקבעו מראש והדיכוי של חירויות אישיות.

אני מאמין שזו חייבת להיות מדיניותה של ארה"ב לתמוך בכל העמים החופשיים המתנגדים לניסיונות שעבוד מידי מיעוטים חמושים או לחצים חיצוניים. אני מאמין שעלינו לעזור לכל העמים החופשיים לקבוע את גורלם בדרכם שלהם."

טרומן ביקש מהקונגרס לאשר סיוע ליוון וטורקיה בשם המאבק לחופש. טרומן הציג לעם האמריקני את המאבק בקומוניזם לא כמאבק גיאופוליטי להשפעה בים התיכון, אלא כמאבק מוסרי ואידיאולוגי בין חופש לרודנות, בין ליברליות וטוטליטריות. הוא ביקש מהעם האמריקני להשקיע כסף ² ובהמשך הוא יבקש ממנו גם להקריב דם ³ בשביל להגן על המדינות החופשיות מפני הקומוניסטים. עם הנאום של טרומן והסיוע לטורקיה ויוון התחיל שלב האימפריוס בסדר האמריקני.

שלב האימפריוס הוסיף לסדר הליברלי של רוזוולט שלושה מרכיבים חשובים: הראשון הוא ההסכם הכללי על מכסים וסחר (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) שנחתם באוקטובר 1947 בין ארה"ב ו-22 מדינות^[16]. ההסכם הכללי על מכסים וסחר הסיר לראשונה מכסים בין מדינות מערב אירופה שהיו קיימים מאז מלחמת העולם הראשונה ועזר להן לא רק לשקם את הכלכלות שלהן, אלא גם להגדיל את קשרי המסחר ביניהן ובין ארה"ב^[17]. עם השנים GATT הורחב והוא שימש כבסיס עליו יוקם ארגון הסחר הבינלאומי, ה-WTO (World Trade Organization) ב-1994. המרכיב השני הוא ארגון האמנה הצפון אטלנטית, נאט"ו (North Atlantic Treaty Organization, NATO), שהוקם ב-1949 ע"י ארה"ב, קנדה ומדינות מערב וצפון אירופה. נאט"ו היה הברית הצבאית הראשונה שארה"ב הצטרפה אליה שלא בזמן מלחמה ונועדה לפרוש את המטריה האסטרטגית של ארה"ב על מערב אירופה מול הסובייטים. לראשונה בתולדות אירופה כל הכוחות האירופים הגדולים חוץ מרוסיה היו בברית צבאית אחת. המרכיב השלישי היא האמנה לשיתוף פעולה וביטחון הדדי בין ארה"ב ויפן שנחתמה ב-1960, ופרשה את המטריה האסטרטגית של ארה"ב על יפן. ביחד שלושת המרכיבים האלו שינו את הדינמיקה הגיאופוליטית של העולם והביאו את הגלובליזציה שאנו היום כה תלויים בה. אולם המרכיבים האלו עדיין אינם הגדרה ממש של האימפריוס, אלא הם תוצאות של האימפריוס. לפני שנוכל להבין איך האימפריוס שינה את העולם, אנחנו צריכים לקחת את מה שעסקנו בו ולנסות לרכז אותו להגדרה אחת ברורה.

להגן ולהנהיג

אז מהו האימפריוס? הוא הרעיון שארה"ב צריכה להגן על המדינות החופשיות מפני תוקפנות סובייטית ולקדם את הערכים של דמוקרטיה, שוק חופשי וסחר בינלאומי כדי להוכיח לסובייטים שהערכים שלהם שגויים ולהביא לשינוי בהתנהגותם. לאימפריוס יש שני מרכיבים: מרכיב צבאי הגנתי שדורש מארה"ב לבלום תוקפנות צבאית של הסובייטים ומרכיב פוליטי-הנהגתי הדורש מארה"ב לקדם את הדמוקרטיה והשוק החופשי בקרב המדינות החופשיות.

האימפריוס הוא מה שהביא את ארה"ב להחליט אחרי מלחמת העולם השנייה לא רק להמשיך

והיות מעורבת באירו-אסיה אלא אף להעמיק את קשריה בה עם בריתות צבאיות והצבת כוחות במערב אירופה ומזרח אסיה. האימפריום הביא את הממסד הפוליטי בארה"ב לראות בתמיכה ביוזמות כמו נאט"ו, תוכנית מרשל, או מלחמת קוריאה צורך של ארה"ב. האימפריום הביא את ארה"ב להפוך למנהיגה דה-פקטו של העולם החופשי, כציר המרכזי של הפוליטיקה, הכלכלה והביטחון שלו. זה לא אומר שלא היו מחלוקות, זה לא אומר שלא היו התנגשויות בין השחקנים השונים וזה לא אומר שארה"ב היא טלית שכולה תכלת ☐ אך אי אפשר להכחיש שמאמצע המאה ה-20 היא הפכה למדינה הדומיננטית ביותר במה שהיום אנו מכירים כ"מערב".

בזמן שהמונח "אימפריום" הוא שלי, תוכנו של הרעיון היה מוכר וברור למקבלי ההחלטות בווינגטון. הם כנראה לא חשבו עליו כ"אימפריום", כשינוי מהותי בדינמיקה הבינלאומית, אך הם בהחלט היו מודעים למה הם מתכוונים לעשות. ההוכחה הברורה ביותר מגיעה ממסמך מס' 68 של המועצה לביטחון לאומי [18]. מסמך מס' 68 הוגש לנשיא טרומן ב-1950 ובו נותח המצב הגיאופוליטי באותו זמן, האתגרים עמם ארה"ב מתמודדת ומה יש לעשות מולם. המסמך פותח בהבנה שמוקדי הכוח החדשים של העולם הם ארה"ב ובריה"מ ושכל מדינה מייצגת דרך חיים שונה שאינה יכולה לחיות בשלום עם האחרת. המסמך מדגיש שבשביל שהרפובליקה האמריקנית תוכל לשגשג בעולם, היא חייבת שהסביבה הבינלאומית תתמוך בדמוקרטיה וסחר חופשי. סביבה עוינת לדמוקרטיה, סביבה טוטליטרית, בהכרח תאיים גם על חיותה של הרפובליקה האמריקנית. המסמך גם שואב מקנן את הקביעה שהמערכת הסובייטית עצמה תוקפנית ושאררה"ב לא תוכל לחיות בשלום עם בריה"מ אם זו לא תשנה את דרכיה.

מה אם כן על ארה"ב לעשות? בדיוק מה שתיארנו כ"אימפריום": עליה לבלום תוקפנות צבאית סובייטית ועליה להקים עולם חופשי בו דמוקרטיות ישגשו הודות לסחר חופשי ושלטון החוק. רק כאשר הסובייטים יכירו בעוצמתו של העולם החופשי, רק כשהם יראו את השפע שהשוק החופשי מביא, הם יבינו שהערכים שלהם שגויים. המסמך כותב זאת במפורש:

"רק על ידי פיתוח החוזק החומרי והמוסרי של העולם החופשי המשטר הסובייטי יהפוך משוכנע שההנחות שלו שגויות והתנאים המקדימים להסכם [בין ארה"ב לבריה"מ] יוצרו".

איך ארה"ב תבנה את חוזקו החומרי והמוסרי של העולם החופשי? המסמך מכיר שהתנאים הכלכליים בו יהיו הבסיס לשגשוגו של העולם החופשי. בשביל לנצח את הסובייטים המסמך מונה 7 צעדים מעשיים לשם השגת התנאים הנחוצים לכלכלה בינלאומית משגשגת, ביניהם: סיוע למערב אירופה, סיוע לאזורים פחות מפותחים (מדינות מתפתחות), סיוע צבאי לחברות נאט"ו ו ☐ שימו לב ☐ "מאמצים לבנייה מחדש של כלכלה בינלאומית המבוססת על סחר רב מדינתי, הורדת חסמים ושערי חליפין". כל המאמצים האלו ☐ כל המאמצים שבנו את הכלכלה הגלובאלית שלנו ☐ נועדו למטרה אחת: להכריח את הסובייטים לוותר על דרך התוקפנות ולהגיע להסכם עם המערב. מסמך 68 מבקש מארה"ב לקחת על עצמה את הנהגת העולם החופשי בשביל למנוע את התפשטות בריה"מ. הוא מבקש ממנה לסייע כלכלית וצבאית למדינות אירו-אסיה והוא מבקש ממנה לבנות כלכלה בינלאומית ככלי אסטרטגי.

הסיבה שאני מדגיש את הנקודה שהאמריקנים לקחו על עצמם את הנהגת העולם כדי להיאבק בסובייטים היא מפני שהפוסט-אימפריום מתחיל בדיוק בנקודה בה האמריקנים ניצחו: אם בריה"מ לא קיימת יותר, האם ארה"ב עדיין צריכה להנהיג את העולם? האם האינטרס הלאומי שלה עדיין נמצא בסחר חופשי? האם עליה להמשיך במחויבות שלה לאירופה או מזרח אסיה?

הסוף של כל סדר טמון בתחילתו. האימפריום שארה"ב קיבלה על עצמה נועד להיאבק בסובייטים ולהבטיח את קיומה של הרפובליקה. כשבריה"מ תיפול, כן יסתיים האימפריום ☐ ומשהו חדש יקח את מקומו. אך אנחנו עדיין לא פונים אל הפוסט-אימפריום ☐ בשביל להבין באמת את החשיבות של האימפריום אמריקני בהיסטוריה אנחנו חייבים להתבונן איך בדיוק הוא שינה את הדינמיקה העולמית ומה היו התוצאות של השינוי הזה. אם נבין מה הוא יצר, נדע גם מה נתון בסכנה. על כל זאת ☐ ועוד ☐ בפרק הבא. תודה לכם על ההקשבה.

[1] אלקסיס דה-טוקוויל, 2008, עמ' 129-130

Stephen E. Ambrose, "The Presidency and Foreign Policy", Foreign Affairs Vol. [2] (70, No. 5 (Winter 1991/92).

[3] קיסנינג'ר, 2012, עמ' 722-723.

"Atlantic Charter", 14/08/1941. <https://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> [4]

The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Fourteen Points", Encyclopedia [5] Britannica, 24/03/2020. <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>

The Moscow Conference; October 1943 - Joint Four Nation Declaration", [6] October 1943. <https://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp>

"PROPOSALS FOR THE ESTABLISHMENT OF A GENERAL INTERNATIONAL ORGANIZATION" in Pamphlet No. 4, "PILLARS OF PEACE , Documents Pertaining To American Interest In Establishing A Lasting World Peace: January ,1941-February 1946", Book Department, Army Information School

Carlisle Barracks, Pa., May 1946. <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html>

Franklin D. Roosevelt, "PRESIDENT ROOSEVELT'S MESSAGE TO [8] CONGRESS ON BRETTON WOODS MONEY AND BANKING PROPOSALS", February 12, 1945. <https://sites.temple.edu/immerman/president-roosevelts-message-to-congress-on-bretton-woods-money-and-banking-proposals>

Peter Zeihan, *"The Accidental Superpower: The Next Generation of American [9]
.Preeminence and the coming global disorder"*, New York: Twelve, 2014

.Ibid, p. 84-85 [10]

Eric Helleiner, *"States and the Reemergence of Global Finance: From [11]
.Bretton Woods to the 1990s"*, New York: Cornell University Press, 1994

Federal Reserve Bank of St. Louis, *"Summary Report on Bretton-Woods [12]
Monetary Conference"*, May 1945.
https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/historical/martin/18_03_194505xx.pdf

Theodore P. Wright, *"The Origins of the Free Elections Dispute in the Cold [13]
.War"*, *The Western Political Quarterly*, vol. 14, no. 4 (1961

George F. Kenna, *"The Sources of Soviet Conduct"*, *Foreign Affairs* Vol. 25, [14]
. (No. 4 (July 1947

Transcript of Truman Doctrine (1947)", ourdocuments." [15]
<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=81&page=transcript>

General Agreement on Tariffs and Trade - Text of the General Agreement", " [16]
Geneva, July 1986. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf

Douglas A. Irwin, *"The GATT's Contribution to Economic Recovery in Post- [17]
War Western Europe"*, NBER Working Paper No. 4944, December 1994.
<https://www.nber.org/papers/w4944>

National Security Council, *"NSC 68: United States Objectives and Programs [18]
for National Security"*, 14/04/1950. <https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm>